

Beke György

Aforizmaíró vándorkereskedő

Az irodalom kedves csavargója

Legendás alakja a múlt századi román irodalomnak egy vándorkereskedő, aki csak negyvenhárom esztendősen tanult meg írni, de akkor már ismert és kedvelt aforizmaszerző volt. Mindig vidám ember, pedig keservesen meg kellett küzdenie fennmaradásáért. Zsidó őseitől örökölt éleslátással és fanyar humorral érzékelté maga körül a világot, ítéletet mondott az erkölcs, a tisztesség dolgaiban, mindenkor az igazság és a sokaság oldalán állva. Kicsit Tóbiás, a tejesember szellemi rokonának érezzük törhetetlen derűje, optimizmusa, emberszeretete miatt. Volt ereje mindig talpra állni és újrakezdeni.

Hajdani garabonciás diákok utóda volt. Az emberek jól ismerték, tisztelték, hozzá fordultak segítségért, ha bajba jutottak, és Cilibi Moise – ez volt az írói neve, családi neve Froim Moise – nem egy nyomorgatott román parasztembert mentett ki rendőrkézből. Városi hatalmasságoknak mondta meg a magáét, amire igen kevesen merészkedtek. Igaz, szabadított ki a rendőrség kezéből igazi csavargókat is, ha megesett rajtuk a szíve, és feljegyezték, hogy a korabeli rendőrségi nyilvántartásokban ő is „csavargóként” szerepelt.

Focșani városában született, amely éppen Havasföld és Moldva, a hajdani román vajdaságok határára esett. 1815-ben látta meg a napvilágot, 1869-ben halt meg. Nagyon szegény szülők gyermeke. Olyan fiatalon dolgoznia kellett, hogy csak olvasni tudott megtanulni, írni már nem. Negyvenhárom éves korában sajátította el az írás tudományát, addig élőszóban mondta ki ítéleteit emberekről, erkölcsökről, arról a világról, amely körülvette. Tollba mondta éppolyan ágról szakadt diákoknak, mint amilyen ő volt, hol kedélyesen csipkelődő, hol komoran gúnyos vagy éppen érzelmes „észrevételeit” és „megjegyzéseit” – így nevezte a műfaját –, aztán elvitte a diák kéziratát valamelyik nyomdászhoz, és kinyomtatta. Első könyvecskéjét 1858-ban adta ki, majd tizenkét éven át rendszeresen jelentette meg füzeteként, mindig szilveszter táján, mintegy újesztendei köszöntőként. Népolvasmányok voltak ezek a füzetek, vásári „ponyvák”, melyeket az egy-

szerű román emberek nagyon kedveltek, hiszen Cilibi Moise az ő gondolataikat, észrevételeiket mondta ki – helyettük. Egyik-másik füzetkéje két-három kiadást is megért.

Érdekesek Cilibi Moise naiv aforizmái irodalomtörténeti szempontból is, mivel Anton Pann munkásságához hasonlóan, nála is az átmenetet lephetjük meg a közmondásból az aforizmába. Anton Pann, aki kortársa volt, *Povestea vorbii* (A szó meséje) címmel közmondások és szólások gazdag gyűjteményét állította össze, és ez a kötete jól mutatja, hogy a modern aforizma egyik forrása a népi megfigyeléseket és bölcseséget tükröző szállóige. Nem egy Cilibi-aforizma később közmondás-gyűjteményekben bukkant fel, vagy népi szólásmondásként élt tovább.

Még lényegesebb, hogy Cilibi Moise naiv aforizmái igen nagy hatást gyakoroltak a legnagyobb román szatirikusra, a dráma mesterére, Ion Luca Caragiale-ra. Ő egy következő nemzedék tagja, 1852 és 1912 között élt. Nyolcéves volt, amikor először kerültek kezébe Cilibi füzetei – éppen a vándorboltos halála évében –, és attól kezdve, egész életében szívesen lapozgatta, olvastatta őket. Sőt Cilibi halála után huszonhét évvel, 1896-ban az *Epoca literară* (Irodalmi korszak) című folyóiratban újraközölte az aforizmák egy részét.

Caragiale tollából maradt fenn a legtalálóbb jellemzés Cilibi Moiseról: „Íme, egy valódi népi figura, aki igazán az. Ez a – bátran nevezhetjük így – naiv filozófus vándorkereskedésből élt: kicsi rőfösboltját cipelte a vásárokra, városról városra. Cilibi Moise megérkezése egy-egy városkába mindig szenzációt keltett, mert a vándorkereskedő jelentéktelen áru mellett magával hozta néhány aforizmakönyvecskéjét is, ezeket a közönség nagyon kedvelte. Irodalmi termékeivel és szellemi reklámjával gyakran többet keresett, mint a boltjával; nem mindenkinek kellett az ő kesztyűje, harisnya, gombja, gallérja és hasonló áruja, de mindenki szükségét érezte, hogy meghallgassa őt, és megvásárolja könyvecskéjét: *Practica si apropourile lui Cilibi Mo-*

ise, vestitul din Tara Romanesca (Az egész Havasalföldön híres-nevezetes Cilibi Moise példabeszédei és találó megjegyzései). Gyermekkoromban nagy örömet szereztek nekem ezek a könyvecskék; az ő társaságukban töltöttem el sok-sok igazán elbűvölő estét, amikor olvasni tanultam, és Cilibi Moise könyveinek talán nem is kevés befolyása volt a szellememre.”

Caragiale szeretetből és kegyeletből talán eltúlozta Cilibi Moise hatását a maga irodalmi tevékenységére. Valószínűnek látszik azonban az, hogy Cilibi keltette fel a későbbi nagy drámaíró és novellista figyelmét az aforisztikus hangvételre, amely olyannyira jellemzi Caragiale valamennyi munkáját. Így aztán Cilibi nemcsak a román szólamondásokban élt tovább, de Caragiale írói világában is.

Mikor 1971-ben a bukaresti Kriterion Kiadónak elkészítettem a román aforizma első antológiáját (*Kagylók, tengerzúgással*), magától értetődően felvettem Cilibi Moise füzeteinek jó részét is. Alább ebből a válogatásból teszek közzé egy csokor aforizmát:

- Aki hibátlan lovat keres, járhat gyalog.
- Nincs nehezebb a világon, mint egy ostoba előtt számot adni valamiről.
- A világ olyan tükör, amelyben az ember mindig a másik embert látja meg, de saját magát sohasem.
- Ha el akarod veszíteni a barátodat, adj neki pénzt kölcsön.
- A hazug szájából az igazat sem hisszük el.
- Nem az a becsületes ember, aki nem tesz rosszat, hanem aki nem is akar rosszat tenni.
- A becsület a vásárban mutatkozik meg igazán.
- Látják, uraim, milyen időket értünk: olcsóbb a teletírt papiros, mint az üres.
- A gyermektelen asszony olyan, mint a kopár mező.
- A szülők gyermekeik minden kincsét megvédelmezhetik, csak a becsületüket nem. Azt maguknak kell megóvniuk.
- Van, aki öt aranyat érő kalapot visel, pedig a feje egy hatost sem ér.
- Kóborlásaim során azt tapasztaltam, hogy hiba csúszott a tömlöcök építésébe: magasabbra kellett volna tervezni a mennyezetüket, hogy a nagy emberek is beférjenek.
- A világ bölcsei sok mindent megmagyaráztak és felfedeztek, csak azt az egyet nem, hogy mi a szerencse.
- Aki különbséget tesz ember és ember között, az nem ember.
- A hallgatás a tudatlanok menedéke.
- Egyik-másik asszony azon törli a fejét, hogy még

mi mindenbe öltözhetne fel, a férje viszont azon, hogy még kit vetkőztethetne le.

- A bölcsesség fegyver minden igazságtalansággal szemben.
- Isten nem a tele markú, hanem a tiszta kezű embereket kedveli.
- Ha egy bölcs az eszét veszti, még akkor is okosabb marad az oktondinál.
- Van, aki nem ismer könyörületet más ember iránt, holott Istenhez a maga számára mind ezért esdekel.
- Egyetlen csepp epe megkeseríti a mézet.
- A tyúk egyetlen tojásért akkora zajt csap, hogy a róka is meghallja.
- Az eszes ember hamarabb tesz szert pénzre, mint a becsületes.
- Aki megmenthetné egy ember életét, és nem teszi, annyi, mintha ő gyilkolná meg.
- A róka nagyon ravasz, de még ravaszabb, aki a rókát is kelepcébe tudja csalni.
- A hűség igazi neve: önzetlenség.
- Minden ember arra születik, hogy igazságos legyen e földön, mégis oly kevesen azok.
- Árthat valaki az igazságnak hazugsággal, de éppen így hallgatással is.
- Egy néma hamarabb megszólal, minthogy egy zsupori költekezni kezdjen.
- Asszonyok tette – férfiak vétke.
- Sosem gazdagodhat meg az, aki szereti a bort.
- Aki okos és nemes érzelmű, majdnem mindig szegénynek marad.
- A mai világban sem barátod, sem feleséged, sem nővéred és fivéred nem szeret önzetlenül téged, egyesegyedül anyád és apád.
- Ritka ember kel fel ugyanazzal a gondolattal, mint amivel lefeküdt.
- Az asszonyoknak nincs szükségük arra, hogy nyelveket tanuljanak. Az az egy nyelv is sok, ami a szájukban van.
- Az önuralom egyike a legnagyobb uralmaknak.
- Igen nagy igazságtalanság árat szabni az igazságnak.
- Tiszteld azt a fiatalt, akiben van valami öreges, és azt az öreget, akiben van valami fiatalos.
- A nyúlnek a kutya az igazi ellensége, az embernek a hízalgő.
- Mi a különbség az élet és az álarcosbál között? Az életben az emberek a szívüket rejtik el, az álarcosbálban az arcukat.
- Cilibi Moise több boldogságot jósol a tanult embernek, mint a gazdagnak: mivel a pénz kerek...